

Üniversitelerdeki Gelişim: Britanya Yükseköğretim Sistemi

Evolution of universities: British Higher Education system

Ergün Toğrol

Istanbul Üniversitesi Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul

Özet

Geçmişten günümüze üniversiteler sürekli gelişmiş, gelişirken de çeşitli aşamalardan geçmiştir. Bu yazıda, ilk üniversitelerin kurulmasından 900 yıl sonra üniversitelerin nereden nereye geldiğini açıklamak için, bir örnek olarak, geçen yüzyılda, Britanya’da yükseköğretim sisteminin nasıl geliştiği anlatılacaktır.

Anahtar sözcükler: Britanya yükseköğretim sistemi, üniversite, üniversitenin gelişimi.

Abstract

Universities have been continuously evolved and passed through various phases from the establishment of the first university. The evolution of British Higher Education system will be discussed in this article in order to underline the evolution of universities in the past 900 years.

Key words: British Higher Education system, evolution of university, university.

Ülkelerin gelişmesinde üniversitelerin önemli bir yeri vardır. Üniversitelerin gelişmesi ise, büyük ölçüde içinde buldukları ortama ilişkilidir. İstanbul Üniversitesi Türkiye’nin en eski yükseköğretim kurumudur ve yurdumuzda yükseköğretimin gelişmesinde her zaman önemli bir yeri olmuştur.

1922-1933 yılları arasında, o zamanki tek yükseköğretim kurumumuz Darülfünun’dan mezun olan öğrenci sayısı 3,554 iken (yılıda yaklaşık 323 kişi); 2009-2010 döneminde bir yılda bütün üniversitemizden mezun olanların sayısı 559,868’e ulaşmıştır. Bugün, Türkiye’de 103’ü devlet üniversitesi olmak üzere 182 yükseköğretim kurumu bulunmaktadır (Eriş, 2011). Yükseköğretimde toplam öğrenci sayısı 3,817,86, öğretim elemanı sayısı 111,495’e ulaşmıştır.

Üniversitelerin kurulma amaçları arasında, bilgi sahibi olmak, aydınlanmak, gerçeği öğrenmek ve anlamak için çaba göstermek bulunmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda, insan davranışlarını daha iyi tanımak, doğa olaylarını daha doğru

değerlendirmek mümkün olmaktadır. Bu amaçlara ulaşmak için üniversiteler sürekli gelişmiş, gelişirken de çeşitli aşamalardan geçmiştir.

Avrupa’da en eski üniversitesinin 1088’de Bolonya’da kurulduğu söylenir. 1988’de, Bolonya Üniversitesi’nin kuruluşunun 900. yılında 200’den fazla Avrupa Üniversite Rektörü ile toplanıp Avrupa Üniversiteleri Magna Carta’sını imzalamıştı. Sonradan yapılan araştırmalar, bu kuruluş tarihinin doğruluğu hakkında belirsizlikler olduğunu göstermiştir (De Ridder-Symoens, 1992). 1888’de Üniversite’nin, kuruluşunu kutlama töreni için hazırlık yapan, ünlü şair Giosué Carduci başkanlığında bir komitenin, o tarihte tamamen gerçekleşmemiş olan İtalyan birliğini desteklemek, bağımsız araştırma ve öğretimin önemini vurgulamak için Üniversite’nin 1088’de kurulduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. En önce hangi üniversitenin kurulduğu tartışması, bir bakıma, ortak törenlerde hangi rektörün önde yürüyeceğinin belirlenmesi bakımından önemli olabilir. Her halde, ilk kurulan üniversiteler

İletişim / Correspondence:

Prof. Dr. Ergün Toğrol
İstanbul Üniversitesi Mühendislik
Fakültesi İnşaat Mühendisliği
Bölümü, Avcılar, İstanbul
e-posta: btogrol@ttmail.com

Yükseköğretim Dergisi 2012;2(1):56-59. © 2012 Deomed

Geliş tarihi / Received: Şubat / February 29, 2012; Kabul tarihi / Accepted: Mart / March 13, 2012;
Online yayın tarihi / Published online: Mart / March 29, 2012

Çevrimiçi erişim / Available online at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.12.005 • Karekod / QR code:

arasında Bolonya, Paris, Oxford, Montpellier, Cambridge, Prag Üniversiteleri sayılabilir.

İlk üniversitelerin kurulmasından 900 yıl sonra üniversitelerin nereden nereye geldiğini incelemek uzun zaman alabilir. Konuyu geçen yüzyıldan günümüze Avrupa'da üniversitelerde meydana gelen değişikliklerle sınırlayabiliriz. Avrupa'da üniversitelerde meydana gelen değişimleri açıklamak için de, iyi bir örnek olarak, geçen yüzyılda, Britanya'da üniversite sisteminin nasıl geliştiğini özetlemek istiyorum.

Britanya'da Üniversitelerin Gelişimi

Bundan elli yıl kadar önce Britanya'daki yükseköğretimin seviyesi, dünyanın en iyilerindendi (Palteden, 2001). Üç yıl içinde öğrenciler, hemen hemen her disiplinde çok iyi bir lisans derecesine sahip oluyorlardı. O zamanki değerlendirmelere göre, bu lisans derecesi ABD'nin en iyi üniversiteleri sayılan Harvard, Yale, Cornell gibi üniversitelerin yüksek lisans dereceleri düzeyindeydi. Gelişmiş araştırma laboratuvarları ve bütün üniversite kesimini kapsayan yüksek kalite nedeni ile 1960'larda Britanya'dan *beyin göçü* oluyordu. Performansın bu kadar yüksek olmasında, 1919 yılında Lloyd George tarafından kurulan *University Grants Committee*'nin (UGC, Üniversite Ödenek Komitesi) payı büyüktür. Üniversite Ödenek Komitesi özerk bir komite idi, çeşitli disiplinlerden seçilen kıdemli öğretim üyelerinden oluşmaktaydı. Hükümet, Komiteye global bir ödenek tahsis ediyor, bu ödenek üniversitelerden gelen isteklere göre, üniversitelerin araştırmaları ve gelişmesi için harcanıyordu. Üniversite Ödenek Komitesi'nin görevde olduğu süre içinde, İngiliz Üniversitelerinde öğretim üyeleri ve öğrencilerin yüksek moral ile çalıştıkları görüldü. Lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin seçimi ve yetiştirilmesindeki başarı belirgindi.

1960'ların başında, üniversiteye girebilen öğrencilerin sayısının azlığı eleştiri konusu olmaya başladı. 1960 yılında örgün öğretimdeki öğrenci sayısı 250,000, okullaşma oranı (üniversite çağındaki gençlerden üniversiteye girebilenlerin oranı) %3-4 idi.

1963'de yayınlanan Robbins Raporu, daha fazla genç insanın üniversiteye girebilmesi gerektiğini öne sürüyor, her 100,000 kişide doktora yapmış insanların sayısının ABD'de, Britanya'dakinin iki katı olduğunu vurguluyordu.

Robbins Raporundan sonra alınan önlemler ile Britanya üniversitelerinde okullaşma oranı %7'ye çıktı. 1970'de, Warwick, Lancaster, York, Sussex, Essex gibi yeni üniversiteler kuruldu, örgün öğretimdeki öğrenci sayısı 400,000'e yükseldi. Bu arada, Bradford, Manchester'deki UMIST, Cardiff'teki UWIST kendi çabaları ile üniversite statüsü kazandılar.

1965'ten sonra Britanya'da yükseköğretim ikiye ayrıldı: (1) Üniversiteler ve (2) teknik kolejler, politeknikler, öğretmen okulları. İkinci gruptaki kurumlardan alınan dereceler, *Council of Academic Awards* (CNA) tarafından değerlendirilmeye ve onaylanmaya başladı. Bu gruptaki kurumlar daha çok uygulamaya dönük öğretim yapıyor, öğretim üyelerinden araştırma yapımları beklenmiyordu.

1965'ten sonraki on yıl içinde üniversiteler yeterli kaynak bulabiliyor, yeni alet ve araç satın alabiliyorlardı. Üniversiteler araştırma masraflarını, bir yandan UGC'den, bir yandan da çeşitli araştırma fonlarından tahsis edilenlerle karşılıyordu. Araştırmaları destekleyen kurumlar arasında, *Research Council* (*Science Research Council*, daha sonra *Science and Engineering Research Council*), *Medical Research Council*, *Agricultural Research Council* vardı. Bu araştırma kurumları, yaratıcı proje önerilerine destek veriyorlardı. İsimlerinden de anlaşıldığı gibi, sosyal konulardan daha çok bilimsel ve teknik projeleri destekliyorlardı.

1980 yılına gelindiğinde yükseköğretimdeki öğrenci sayısı, daha çok hükümetin siyaseti sonucu, sabitlemişti. Thatcher Hükümeti kamu etkinliklerinde bütçe kısıntıları uygulamaya başladı. Bu arada, müzelerin, British Library'nin bütçeleri kısıldı. Bir yandan da öğrenci başına yapılan masrafların sınırlandırılmasına başlandı. Alınan önlemler arasında ekonomik veya akademik bakımdan önemsiz olarak değerlendirilen bölümlerin kapatılması da vardı.

1980'lerde bilim ve mühendislik çevreleri, alet alımında karşılaşılan güçlüklerden şikayet etmeye başladı. 1982'de Merrison Komitesi tarafından hazırlanan raporda araç ve gereçlerdeki eksiklik ve eskilerinin yenilememesi nedeni ile üniversitelerin büyük zarar gördüğü vurgulandı.

O tarihte geniş yankılar uyandıran bir konuşma Parlamento'da Eğitim Bakanı Sir Keith Joseph tarafından yapıldı, üniversite laboratuvarlarındaki aletlerin büyük bir kısmının endüstri arkeolojisi müzelerine gönderilmesi gerektiği söylendi. Altı gün sonra Parlamento'da alınan bir kararla üniversitelerin alet alım bütçesi büyük ölçüde azaltıldı.

Ocak 1985'te, Oxford Üniversitesi mezunu olan Başbakan Margaret Thatcher'e fahri doktora verilmesi önerisi, Oxford Üniversitesi *Congregation*'unda (bir anlamda akademik genel kurul) 319'a karşı 738 oyla reddedildi. Toplantıda, Thatcher Hükümeti tarafından alınan tasarruf önlemlerinin onarılamayacak zararlar doğurduğu ifade edildi.

Britanya'da yükseköğretimdeki en büyük değişiklikler, 1982-1990 arasında Thatcher Hükümeti zamanında, 1990-1997 arasında John Major Hükümeti zamanında gerçekleştirildi. 1990'da örgün öğretimdeki öğrenci sayısı 600,000'e yükseldi. 1989'da *University Grants Committee* kaldırıldı. Bu-

nun yerine *University Funding Council* (UFC, Üniversiteleri Destekleme Kurulu) oluşturuldu. Bu kurulun üyeleri, öğretim üyesi olmayan, büyük olasılıkla Hükümetin üniversitelerle ilgili görüşlerini benimsemiş iş adamlarından Bakan tarafından atandı. Bir süre sonra İngiltere, İskoçya, Gal ve Kuzey İrlanda için ayrı ayrı benzer kurullar oluşturuldu. Bu kurullar, 1988'de kabul edilen *Education Reform Act* (Eğitim Reformu Kanunu) (Education Reform Act, 1988) çerçevesinde çalışıyorlardı. Bakan ayrıca, üniversitelerin çalışmaları hakkında sürekli bilgi almak amacıyla beş kişiyi *University Commissioner* olarak atadı. Yasada "*Commissioner*"lerin dikkat etmeleri gerekenler sayılırken, "öğretim üyelerinin yasalar içinde kalarak, işlerini veya buldukları kurumda sahip oldukları hakları kaybetme tehlikesi olmadan, kabul görmüş görüşleri sorgulamalarının ve deneye tabi tutmalarının, yeni fikirler ortaya atmalarının, tartışılabilir veya popüler olmayan görüşler ileri sürmelerinin" engellenemeyeceği kaydedilmekteydi. 1992'de Yükseköğretim Kanunu yenilendi. 1988 ve 1992 kanunları, akademik özgürlüklere dokunulmayacağı mesajını vermekle birlikte, yeni öğretim üyelerinin iş garantisini (*tenure*) kaldırıyor; iş kanununa tabi olmaları, görevi yapmakta acze düşmesi veya görevin (örneğin bölümün) ortadan kalkması durumunda işlerine son verilebilmesini mümkün hale getiriyordu.

1990'lardaki değişikliklerin sonucunda, daha önce politenik olarak sınıflandırılan kurumlar, üniversite statüsüne kavuştu. 1997'de örgün öğretimdeki öğrenci sayısı 1,600,000 oldu ve yaş grubunun %34'ü üniversite öğrenimi görme olanağını kazandı.

Bu değişikliklere ciddi eleştiriler yapıldı. Üniversitelerin bir fabrikaya dönüştürüldüğü, hatta öğrencilerin trende bilet alıp seyahat eden yolcu durumuna düşürüldüğü söylenildi. Üniversitenin başındaki *Vice-Chancellor*'un bir işletme yöneticisi olarak değerlendirildiği ve üniversiteye fon sağlamanın en önemli görevleri arasında olduğu ifade edildi.

Üniversiteler, kamu kaynakları dışından gelir sağlamak amacı ile çeşitli şirketlerin desteği ile ortak araştırma olanakları yaratmaya başladılar. Bu laboratuvarlarda şirket araştırmacıları ile üniversite personeli bir arada çalışmaya başladılar. Bir eleştiri, şirketlerin uzun vadede amaçlarının üniversitenin amaçları ile örtüşmemesi oluyordu. Yeni düzende üniversitelerin bir yandan yeni bilgiler elde etmeye çalışırken iş hayatındaki gelişmelere de yardımcı olması bekleniyordu.

İngiltere, İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda'daki *Funding Council*'ler her üniversitenin kabul edeceği öğrenci sayısını belirlemeye ve bu sayıya ulaşamadığı zaman üniversitenin bütçesinde kısıntı yapmaya başladı. Bunun sonucunda, bazı üniversitelerde daha önce düşünülmeyen disiplinlerde öğretim verilmeye başlandı. *Education Reform Act* (1988) üniversitelerin, eğitim vermekle yükümlü oldukları öğrenci sayısının belirlen-

mesinde, Avrupa Topluluğu dışından gelen öğrencilerin toplama katılmamasını öngörmektedir. Hükümetin ayırdığı fonlar tarafından desteklenmeyen bu ilave kontenjan, üniversitelere gelir kaynağı olarak değerlendirilmeye başlandı.

Üniversitelerden gelen eleştirilerin de etkisi ile 1998'de bütçeye konulan *Joint Infrastructure Fund* üniversitelerin bilim ve mühendislik laboratuvarlarının yenilenmesinde ve genişletilmesinde yararlı oldu. Benzer bir olanak 2000'de *Science Research Investment Fund* ile sağlandı.

Kamu tarafından sağlanan ödeneklerin %75'i yirmibeş üniversiteye, araştırma ödeneklerinin üçte biri beş üniversiteye gitmektedir. Bu da üniversiteler arasındaki rekabeti körüklediği gibi, bazı üniversitelerin artık kaldırılmış olan politenikler seviyesine inmesine neden olduğu kanısı yaygınlaşmaktadır.

Üniversitelerin Değerlendirilmesi

Bu arada üniversitelere ödenek sağlanmasında yardımcı olmak amacıyla *Research Assessment Exercise* (Araştırmaların Değerlendirilmesi), öğretim kalitesinin değerlendirilmesi amacıyla *Quality Assurance Agency* (Kalite Değerlendirmesi Ajansı) kuruldu. En yüksek nitelikli olduğuna karar verilen bölüm 5 puanı alıyor, bölümler 5'den 1'e kadar bir ölçekte değerlendiriliyordu. 1 puanı alan bölüm araştırma yetkinliği olmayan zayıf bir bölüm olarak sınıflandırılıyordu.

Öğretim üyelerinin değerlendirilmesinde öğretim üyesi başına yayın sayısı, araştırma olanakları, bölümde araştırmaların (doktora çalışmaları dahil) teşvik edilmesi, öğretim üyelerinin saygınlığı, profesyonel olarak aldıkları görevler ve unvanlar göz önüne alınmaktadır. Bu değerlendirmelere yeni bir ekleme yapılmıştır (Collini, 2009). Akademik çalışmaların ve araştırmaların topluma etkisi de araştırılmakta ve değerlendirilmektedir. Bu etkilemeye, diğer öğretim üyelerinin çalışmalarına yapılan düşünsel katkı veya öğretimin içeriği dahil dildir. Etkilemenin üniversite dışına yönelik olması gerekmektedir. Ayrıca, bu etkilemenin üniversite bölümlerinin araştırma sonuçlarını tanıtma ve yayma çalışmaları sonunda meydana gelmiş olması icap etmekte, sıradan vatandaşların kendi çabaları ile üniversitelerin çalışmalarından yararlanmaları bu çerçevede değerlendirilmemektedir.

Üniversitelerin çalışmalarının etkisinin veya bu çalışmaların faydasının değerlendirilmesi oldukça karmaşık bir konudur (Pila, 2010). Bu etkinin her bilim dalı için değerlendirilmesi de güçtür. Örnek olarak dilbilimleri konularında çalışanlar böyle bir etki yaratabilmek için çalışmalarını yavanlaştırmak zorunda mı kalacaktır? Başka bir sorun, bazı konularda yapılan araştırmaların ekonomiye veya topluma etkisi veya faydası belki yıllarca sonra ortaya çıkacaktır, onlar nasıl değerlendirilecektir (Stone, 2009)?

Araştırma desteği sağlamak için kullanılan ölçüler, araştırmanın niteliğini değerlendirmenin hassas göstergeleri olmayabilir. Araştırma sonuçlarının, fikirlerin geniş bir kütleye yayılmak istenilmesini, ekonomiye ve topluma etki olarak değil, belki bir çeşit yaygın öğretim olarak görenler de vardır (Leighton, 2009).

Sonuç

Topluma etki faktörünün ortaya atılması, bir zamanlar üniversite eğitiminin temeli olan hümanite derslerinin seçime bağlı olmasına yol açmaktadır. Öğrenciler giderek daha fazla işletme, tıp, uluslararası ilişkiler gibi konularda ihtisaslaşmakta; buna karşılık edebiyat, tarih veya müzik gibi konularda çok az bilgi sahibi olarak yetişmektedir. Oysa, programlara hümanite derslerinin konulması, genç insanlara, başka insanlara saygı göstermeyi, önyargılardan kurtulmayı benimsetmek amacıyla yöneliktir. Eğer, bugünkü eğilim tersine çevrilemezse, bütün dünyada, kendi başlarına karar veremeyen, gelenekleri eleştiremeyen, diğer insanların dertlerini veya başarılarının önemini kavramayan faydalı robotlar gibi davranan genç

kuşaklar ortaya çıkacaktır. Sağlıklı demokrasilerin yaşaması için üniversitelerin insana yönelik programlarında daha fazla önem vermesi gerekmektedir (Nusbaum, 2010).

Kaynaklar

- Collini, S. (2009). Impact on humanities. *Times Literary Supplement*, Nov. 13, 18-19.
- De Ridder-Symoens, H. (Ed.) (1992) *A history of the university in Europe, Vol. 1, Universities in the Middle Ages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Education Reform Act (1988). Chapter 40, H.M. Stationary Office.
- Eriş, A. (2011). *Türkiye'de Bologna sürecinin 10 yılı*. Ege Üniversitesi 2011-2012 akademik yılı açılış konuşması, İzmir.
- Leighton, A. (2009). Research in humanities. *Times Literary Supplement*, Nov. 20, 6.
- Nusbaum, M. C. (2010). *Why democracy needs the humanities?* Princeton, NJ: Princeton University Press..
- Paltden, P. (2001). *What has happened to our universities?* Peterhouse Annual Record 2000/2001, 71-83. (Yazıda büyük ölçüde bu makalede verilen bilgilerden yararlanılmıştır. / E.T.)
- Pila, J. (2010). Universities and pursuit of truth. *Times Literary Supplement*, Feb. 19, 6.
- Stone, J. (2009). Research in humanities. *Times Literary Supplement*, Nov. 20, 6.